

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ
ДОСЯГНЕННЯ У СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ
З РІЗНИМ ТИПОМ ЛОКУС КОНТРОЛЮ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps1-B19z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Галкіна Юлія Миколаївна

Науковий керівник:
Логвіна Оксана Анатолівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної
та практичної психології

Рецензент:
Данчук Юлія Петрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, старший викладач кафедри
загальної та практичної психології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ У СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ.....	6
1.1. Поняття «мотивація досягнення» у науковій літературі.....	6
1.2. Локус контроль як детермінанта вираження рівня мотивації досягнення у старших школярів.....	16
Висновки до першого розділу	22
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ У СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ З РІЗНИМ ТИПОМ ЛОКУС КОНТРОЛЮ.....	24
2.1. Характеристика етапів та методик дослідження.....	24
2.2. Результати емпіричного дослідження.....	29
2.3. Програма розвитку мотивації досягнення старших школярів.....	36
Висновки до другого розділу.....	51
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

На сучасному етапі зростає потреба у фахівцях, які можуть ефективно розв'язувати проблеми планування й реалізації власної кар'єри. Відповідно до цього виникає необхідність формування в підростаючого покоління активного й творчого ставлення до питань професійного самовизначення, самоорганізації та самореалізації (Музика, 2020).

На сьогоднішній день суспільство все більше зазнає змін політичних, економічних, технологічних та соціально-культурних умов існування. Зростає якість життя громадян, з'являються можливості для вільного отримання вищої освіти, водночас збільшується дефіцит часу та зменшується кількість робочих місць, зростає конкуренція. Усе це стає поштовхом для підвищення мотивації досягнення успіху у людей, що в майбутньому допоможе забезпечити кожному гідне та якісне життя (Горішня, 2020).

Успіх людини у будь-якій сфері залежить не лише від її знань, умінь та навичок, але і від того, наскільки вона прагне до досягнення найкращих результатів. Високий рівень мотивації досягнення є одним із умов реалізації людиною себе у тій чи іншій сфері життя. Дослідження мотивації досягнення втілюється у роботах таких авторів: Д.С. Мак-Клелланд, Т.О. Гордєєва, К.А. Альбуханова – Славська, В.Е. Чудновський (2017), Т. Елерс, Х. Хекхаузен, І. А. Меліхова (2019), А. А. Архипова, Ю.А. Граждиян, Т. М. Маслова (2013), Л. Г. Семенова, І.А. Бірюкова (2018) та інші.

Особливо гостро постає проблема дослідження рівня мотивації досягнення успіху у випускників шкіл. Варто зазначити, що саме період навчання у 9 – 11 класах є найважчим і найвідповідальнішим. Школярі в цей час визначаються зі своїм подальшим майбутнім: обирають заклади вищої освіти (ЗВО), вирішують, якою спеціальністю хочуть оволодіти, що в подальшому має створити сприятливе підґрунтя їхнього щасливого та забезпеченого життя (Зарицька, 2021).

Слід зауважити, що мотивована особистість досягатиме значно кращих

результатів у певній справі, ніж та людина, яка не націлена на успішну діяльність у тій же сфері. Високий рівень мотивації досягнення сприяє прагненню особи до підвищення рівня власних можливостей, виконання щоразу важчих завдань, розвитку в себе різного роду якостей і навичок, які допомагатимуть успішно вирішувати поставлені перед нею завдання (Музика, 2020).

На рівень вираження мотивації досягнення впливає низка чинників, серед яких варто виокремити домінуючий тип локусу контролю, що характеризує властивість особистості приписувати власні успіхи та невдачі зовнішнім або внутрішнім факторам (Лаас, 2020). Даний конструкт здійснює вплив на когнітивну оцінку різноманітних ситуацій, на його основі формується більш або менш високий рівень мотивації досягнення успіху. Локус контролю у своїх роботах розглядали І.І. Варганова (2000), В.Б. Токарева, І.О. Чилікіна, А.М. Коченюк, О.А. Голинкіна (2003), Є.Ф. Бажин, О.М. Еткінд (2002), В.В. Столін (2001) та інші.

З огляду на вищезазначене, стає зрозумілою актуальність дослідження мотивації досягнення у старших школярів з різним типом локусу контролю.

Об'єкт дослідження: мотивація досягнення.

Предмет дослідження: психологічні особливості мотивації досягнення у старших школярів з різним типом локусу контролю.

Мета дослідження: виявити рівень вираження мотивації досягнення у старших школярів з інтернальною та екстернальною локалізацією контролю.

Гіпотезу дослідження склали припущення, що у старших школярів з різним типом локусу контролю будуть спостерігатися відмінності у рівні вираження мотивації досягнення, а саме: особи з інтернальним типом локусу контролю будуть проявляти високий рівень мотивації досягнення успіху, а школярі з екстернальним типом демонструватимуть мотивацію уникнення невдачі та / або низькі показники мотивації досягнення успіху.

Завдання:

1. Проаналізувати поняття мотивації досягнення в психолого-

педагогічній літературі;

2. Провести емпіричне дослідження психологічних особливостей мотивації досягнення у старших школярів з різним типом локусу контролю;

3. Розробити програму розвитку мотивації досягнення у старших школярів.

Методи дослідження: *теоретичні:* порівняння, аналіз систематизація психологічних джерел; *емпіричні:* тест на визначення локусу контролю Дж. Роттера, методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса, опитувальник А.О. Реана «Мотивація успіху і боязні невдачі», Статистичні – обробка експериментальних даних.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання розробленої програми розвитку мотивації досягнення у старших школярів в діяльності практичних психологів, педагогів, соціальних працівників спрямованих на розвиток та підвищення рівня мотивації досягнення старших школярів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Хотинської загальноосвітньої школа I-III ступенів №1, м. Хотин, Чернівецької області. Вибірку склали учні старшого шкільного віку (15-17 років), в загальній кількості 30 осіб.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (68 найменувань) та додатку. Загальний обсяг – 62 сторінки.

ВИСНОВКИ

Аналіз, узагальнення та систематизація проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Визначено, що під мотивацію розуміють сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку людини, спрямованість і активність цієї поведінки. Мотивація досягнення – це специфічний вид мотивації людини. Мотивація досягнення розуміється багатьма авторами як мотивація, спрямована на краще виконання діяльності, орієнтованої на досягнення деякого результату, до якого може бути застосований критерій успішності. У психологічній літературі виокремлюється низка теорій, що стосуються проблематики мотивації досягнення. Традиційні теорії мотивації досягнення акцентували увагу на двох основних аспектах проблеми: власне аспект мотивації досягнення і конкуруючий аспект, пов'язаний з мотивацією уникнення неспіху.

2. За результатами еміричного дослідження проведеного на базі Хотинської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1, м. Хотин, Чернівецької області, було з'ясовано, особи екстернального типу схильні до прояву низького та середнього рівня мотивації досягнення успіху, але у той же час серед них зустрічаються представники з помірно високим рівнем мотивації досягнення успіху. Це підтверджують результати, згідно з якими полюс мотивації досягнення серед цієї категорії визначити важко. Досліджувані з інтернальним типом найчастіше демонструють високий та помірно високий рівні, хоча у даній категорії наявні досліджувані з середнім рівнем мотивації досягнення успіху. Особи екстернально-інтернального типу схильні до демонстрації середніх показників, а саме помірно високого та середнього рівнів мотивації досягнення.

У старших школярів з різним типом локус контролю спостерігаються характерні відмінності у рівні вираження мотивації досягнення успіху. Це пояснюється особливостями типів. Екстернали в більшості перекладають відповідальність за події, що відбуваються у їхньому житті, на зовнішні сили

та обставини, саме тому мотивація до досягнення успіху у них невисока. Такі люди не схильні докладати особливих зусиль для отримання високих результатів у своїй діяльності. На противагу їм, інтернали самі контролюють своє життя, рішуче діють, знають, що від них вимагається у тих чи інших ситуаціях, таким чином, досягаючи певних результатів власними силами. Такі особистості високо мотивовані на досягнення успіху у своєму житті.

Таким чином, ми підтвердили гіпотезу нашого дослідження про те, що у старших школярів з різним типом локус контролю є характерні відмінності у рівні вираження мотивації досягнення. Досліджувані-інтернали найчастіше мають високий та помірно високий рівень вираження мотивації досягнення успіху. Особистості екстернального типу демонструють низький та середній рівні, а люди екстернально-інтернального типу схильні до прояву середнього та помірно високого рівнів.

3. Розроблено програму розвитку мотивації досягнення старших школярів, яку можуть використовувати в роботі шкільні психологи, соціальні працівники, вчителі. У програму увійшли заняття, які складаються з психологічних вправ та завдань із застосуванням методу позитивної психотерапії, арт-терапії, методів психічної саморегуляції. Дана програма, окрім основних завдань по дослідженню психологічних особливостей мотивації досягнення у старших школярів з різним типом локусу контролю має на меті створити для учасників тренінгу сприятливі умови для роботи у групі, зацікавити їх у дослідженні власної особистості для більш ефективних результатів від занять.

Перспектива подальших досліджень полягає у комплексному вивченні факторів становлення і розвитку мотивації досягнень на різних вікових етапах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова А.В. Концептуальні підходи до проблеми професійного самовизначення особистості у вітчизняній та зарубіжній психології. *Молодий вчений*. Київ, 2015. № 2 (17). С. 353–356.
2. Балл Г. Феномен вибору в контексті соціальної поведінки. *Соціальна психологія: український науковий журнал*. Київ, 2005. №1. С. 3–13.
3. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
4. Бех І.Д. Я як джерело духовного саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. Київ, 2011. С. 72–79.
5. Бодашевська Ю.С. Особливості професійного самовизначення у ранній юності (гендерний аспект). *World Science*. 2019. № 8 (48), Vol. 3. С. 45–49.
6. Варданыч І.С. Нові тенденції в мотивації персоналу. *Управління персоналом*. Київ, 2005. № 9/10. С. 93–95.
7. Васильєв І.А. Мотивація і контроль за дією. *Молодий вчений*. Київ, 2003. С. 14–19.
8. Вілюнас В.К. Психологічні механізми мотивації людини: навч. посіб. Львів, 2000. 288 с.
9. Вінс В.А. Психологічний супровід свідомого вибору професії сучасних підлітків. *Молодий вчений*. Київ, 2016. № 9. С. 26–29.
10. Волощук І.С. Інтелект: ретроспективний огляд пошуку нитки Аріадни. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. Київ, 2013. № 8 (15–16). С. 11–16.
11. Воронова С.В. Особливості мотивації досягнення підлітків *Психологія: збірник наукових праць*. Київ, 2002. С. 114–120.
12. Горішня К.І. Вторинне професійне самовизначення: індивідуальна траєкторія розвитку. *Габітус*. 2020. Випуск 18, Т. 1. С. 81–85.
13. Гражевська О.Ю. Генезис інтелекту від природничого до емоційного в процесі професійної орієнтації. *Науковий огляд*. 2018. №10 (53). С. 24–28.

14. Гуцан Л.А., Морін О.Л. Професійне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу: навчальний посібник. Харків, 2016. 220 с.
15. Джура О.Д. Проблема особистого і професійного самовизначення в теорії профорієнтації (джерелознавча база дослідження). *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: збірник наукових праць*. Альманах. Київ, 2003. С. 34–39.
16. Єлова Т. Основні чинники професійного самовизначення старшокласників. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2 (3). С. 76–82.
17. Єльчанінова Т.М. Мотивація досягнення успіху студентів з активною життєвою позицією: сиблінговий аспект. *Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації*. Київ, 2013. С. 255–259.
18. Жмай О.В., Конопля О.І. Стратегії поведінки в конфлікті: види, сутність та взаємозв'язок з емоційним інтелектом. *Економіка: реалії часу*. Київ, 2019. №6 (46). С. 68–76.
19. Заброцький М.М. Основи вікової психології: навч. посіб. Тернопіль: Богдан, 2002. 112 с.
20. Зарицька В.В. Соціально-психологічні чинники розвитку емоційного інтелекту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2021. №2. С. 19–22.
21. Калюжна І.П. Теоретичний аналіз психологічних чинників професійного самовизначення старшокласників. *Тематичний випуск вісника Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету «Вища освіта в Україні в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору»*. 2017. Випуск 37-1. Том VI (74). С. 350–360.
22. Карпенко Є.В. Сучасні вектори дослідження емоційного інтелекту особистості. *Психологія і особистість*. Київ, 2019. №1 (15). С. 60–72.
23. Кашекова О.П. Вплив вікових особливостей на формування мотивації успіху молоді. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Психологічні науки. Миколаїв, 2014. С. 80–85.

24. Кириченко Т.В. Аналіз проблеми розвитку механізмів саморегуляції поведінки підлітків. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2018. № 9 (50). С. 16–19.
25. Кокурн О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ, 2012. 200 с.
26. Кокурн О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: методичний посібник. Київ, 2011. 281 с.
27. Корольчук М.С., Дроздова Ю.В. Психологія професійного самовизначення особистості: монографія. Київ, 2018. 280 с.
28. Кузнєцов М.А. Мотивація людини: основні форми та закономірності функціонування. *Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. Серія «Психологія». Випуск 44. Ч.1. Х.: ХНПУ, 2012. С.116–137.
29. Кумпан О.О. Професійне самовизначення та його вплив на загальний розвиток особистості в професійній діяльності. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Випуск 4. С. 118–123.
30. Лаас М. Особливості розвитку емоційного інтелекту та його чинників у ранньому та пізньому юнацькому віці. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. №5 (33), vol. 2. С. 63–68.
31. Лабач М.М. Емоційний інтелект як передумова успішного розвитку особистості. *Вісник ЛДУ БЖД*. Львів, 2016. №13. С. 214–220.
32. Лисенко-Гелемб'юк К.М. Саморегуляція як чинник розв'язування міжособистісних конфліктів студентської молоді: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи»; Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ, 2011. 19 с.
33. Лісова Л.І., Салюк М.А. Характеристики самоефективності та локусу контролю особистості як предиктори стресостійкості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки.

- Херсон, 2016. Вип. 1(1). С. 59–64.
34. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: навч. посіб. К., 2000. С. 379–393.
35. Макаренко С.С. Формування мотивації досягнень в структурі мотиваційної сфери особистості вчителя. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів, 2013. Вип. 1. С. 314–323.
36. Марчук С.В. Теоретичний аналіз поняття емоційного інтелекту в психології. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2021. Випуск 3. С. 20–23.
37. Меліхова І.А. Вплив локусу контролю на мотивацію досягнення успіху. *Наука і освіта*. Київ, 2013. № 7. С. 56–59.
38. Музика О.Л. Психологічні особливості ціннісного самовизначення старшокласників із ознаками обдарованості. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ-Житомир, 2020. Т. VI: Психологія обдарованості. Випуск 17. С. 33–46.
39. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: навч. посіб. Київ, 2003. 159 с.
40. Оліховська Л.П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 2 (39). С. 161–164.
41. Отич Д.Д. Креативність як копінг-ресурс підлітків. *Молодий вчений*. Київ, 2015. № 9. С.131–135.
42. Охріменко З.В. Виховні профорієнтаційні технології як умова ефективного професійного самовизначення старшокласників. *Профорієнтація: стан і перспективи розвитку: збірник матеріалів Х ювілейних Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Б.О.* Київ, 2020. С. 78–82.
43. Пінська О.Л. Психологічні аспекти професійного самовизначення в

- ранньому юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. Київ, 2022. Випуск 12. С. 39–50.
44. Пакулина С.А. Методика діагностики мотивації досягнення успіхів студентів. *Психологія*. Київ, 2009. № 1. С. 102–113.
45. Панок В.Г. Психологія життєвого шляху особистості: монографія. Київ, 2006. 280 с.
46. Подкоритова Л.О. Поняття «антиципація», «передбачення», «прогнозування»: спільне й відмінне. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Т. X, Част. 1. Київ, 2008 С. 352–358.
47. Поліванова О.Є. Взаємозв'язок уявлення про успіх та соціальнопсихологічних характеристик особистості у сучасній молоді. *Вісник Харківського національного університету*. Серія «Психологія». 2014. №1099. С.19–22.
48. Прядко Н.О. Мотивація досягнення як детермінанта успіху в професійній діяльності особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2015. С. 177–180.
49. Ракітянська Л.М. Генезис та сутнісний зміст концепту «емоційний інтелект». *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Київ, 2019. Випуск 66. С. 170–174.
50. Саврасова-В'юн Т.О. Психологічні характеристики чинників розвитку громадянської активності старшокласників. *Вісник післядипломної освіти*. Київ, 2011. Вип. 3. С. 452–457.
51. Савчук М.Р. Теоретичні основи дослідження емоційного інтелекту. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. С. 68–75.
52. Санько К.О. Особливості емоційного інтелекту в осіб, які знаходяться у складних життєвих обставинах. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського*. Психологічні науки. Київ, 2017. №1 (17). С. 157–163.

53. Сердюк Л.З. Вплив мотивації на пізнавальну діяльність студентів. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. Київ, 2009. № 6 (8). С. 238–246.
54. Сердюк Л.З. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. *Освіта регіону*. №1. Київ, 2011. С. 277–280.
55. Собченко О.М. Здібності у структурі емоційного інтелекту як фактор формування особистості. *Наука. Релігія. Суспільство*. Київ, 2010. №4'87. С. 84–87.
56. Соловійов О.В. Семіотика людського мозку: монографія. Луганськ, 2008. 275 с.
57. Тапалова О.Б. Мотивація досягнення: феномен, дослідження, проблеми. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. Київ, 2014. № 4. С. 158–164.
58. Терещенко С. Змістовні характеристики креативності підлітків у контексті сучасних методологічних підходів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Київ, 2019. Вип. 27. С.121–127.
59. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.
60. Тітов І.Г. До питання про вербальну уяву особистості. *Теоретичні дослідження у психології: монографічна серія. Том VIII*. Київ, 2019. С. 115–120.
61. Ткачук І.І. Психолого-педагогічний супровід особистісного і професійного самовизначення старшокласників, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових конфліктів: методичні рекомендації. Київ, 2018. 78 с.
62. Токарева Н.М., Шамне А.В., Макаренко Н.М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу: монографія. Кривий Ріг, 2014. 312 с.
63. Харченко А.С. Загальна характеристика отрочтва. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці: навчальний

- посібник для студентів вищих навчальних закладів. Полтава: Астрія, 2018. С. 6–43.
64. Шевенко А.М. Професійне самовизначення старшокласників як цілеспрямований процес. *Psychological journal*. 2021. Volume 7. Issue 8. (52). С. 72–81.
65. Щербакова І.М., Пантюх М.Ю. Теоретичні засади дослідження мотивації досягнень. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2017. Вип. 144. С. 251–254.
66. Яновська Т.А. Психологічні особливості професійного самовизначення у підлітковому та юнацькому віці. *Молодий вчений*. Київ, 2017. № 4 (44). С. 270–274.
67. Яньмей Лоу. Вплив різних видів інтелекту на формування музичного інтелекту майбутніх учителів музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Київ, 2021. №5 (109). С. 267–275.
68. Яцюк М. Емоційний інтелект особистості (на хвилі Нової української школи): навчально-методичний посібник. Вінниця, 2019. 105 с.